

RECENZÍÓ

Néhány megjegyzés Csepeli György: *Értékek ébresztése* című könyvéhez

Csepeli György (2023): *Értékek ébresztése*.
Budapest, Kocsis Kiadó, 232 oldal

MURÁNYI ISTVÁN¹

Eltekintve a néhány kivételtől az értékekkel foglalkozó, összefoglaló igényű megírt, többnyire empirikus kutatásról beszámoló hazai társadalomtudományi könyvek vagy hosszabb tanulmányok többségének tematikus protokollja közel azonos: 1. valamely külhoni ismert (elismert) érték fogalom elfogadása (jobbik esetben indoklással); 2. az érték fogalom konceptualizálása és mérése alapján valamely társadalmi jellemzők által meghatározott nagy csoport empirikus jellemzése; 3. az eredmények konklúziója és általánosítása. Az *Értékek ébresztése* kötet nem illik ebbe a sorba, mivel tágabb értékdimenziók alapján él önálló életet. A szerző számára az élet totalitását alakító értékek nem valamely diszciplínához, hanem gyakorlatilag minden diszciplínához

kapcsolódnak egy olyan átfogó értelmezési keretben, amely nem definíció, hanem egyszerre cél és feladat: a totalitás kaotikus rendetlenségében megtalálni a rendet. Mindezek alapján az értékek attribútumait nem direkt tételek alapján említi a szerző. (Csak néhány kiragadott, az adott fejezethez kapcsolódó példára utalva: „...az értékekhez, melyek legközelebbi formálói életünknek.”; „Egy kor lényegét az értékei adják, amelyek mint csillagok az éjszaka sötétjében, irányt mutatnak a korban élő emberek számára.” „...az embereknek új értékekre lesz szükségük, ha meg akarnak maradni a pályán, amelyre az evolúció lökte őket.” „A planetáris idiotizmus értékeinek pszichológiai alapja a-”).

Paradox módon az értékek direkt definiálása helyett azok interdiszciplináris megközelítésének köszönhetően a könyv nem „nehéz” olvasmány. A történelmi, kultúrtörténelmi, filozófiai, szépirodalmi, vallástudományi hivatkozások és/vagy példák nem öncélúak, hanem szorosan kapcsolódnak az adott a gondolatmenethez: funk-

¹ Debreceni Egyetem, Szociológia és Szociálpolitika Tanszék; e-mail: muranyi.istvan@arts.unideb.hu

RECENZÍÓ

ciójuk igazolás és/vagy prezentálás. Egyértelműnek tűnik, hogy mindezzel a szerző célja nem az egyfajta mechanikus, dominánsan a formális logikát preferáló episztemiológiai kényszerre épülő megértés, hanem az olvasó értő befogadására törekvő megértés kialakítása. Az alapos mérlegelés alapján kiválasztott „közreműködők” már önmagukban is árulkodnak a kötet intellektuális igényességéről. Hosszasan lehetne sorolni azokat a jobbára (felületesen) ismert neveket, akiknek munkássága kiemelt szerepet játszik egy-egy állítás vagy gondolat igazolásában, megerősítésében. A névsor igen imponáló, a teljesség igénye nélkül sorolhatnánk a jelentős görög filozófusokat, a közeli és távolabbi múlt hazai társadalomtudós elitjének képviselőit vagy a szerző értékrendjének iránytűjét nagymértékben befolyásoló géniuszokat (Nietzsche, Heidegger). A kötet meghatározó erénye, hogy a kiemelkedő szellemi teljesítmények interpretálása nem szakmai kényszerrel (mondhatni görcsösen) történik, hanem megfelelően adekvát kontextusba ágyazva, gördülékeny, több alkalommal már-már szépirodalmi stílusban. Ennek is köszönhető, hogy az olvasó szelíden motivált a mondanivalót megerősítő hivatkozás részletesebb megismerésére.

Nem szabad elfeledkeznünk arról sem, hogy az értékek viszonylag nagyszámú szociológiai-szociálpszichológiai mérésének és sokféle módszerének áttekintése komoly szakmai kihívás, de a szerző sikerrel megoldotta, a hivatkozott kutatások metodikáját (és eredményeit) megfelelő példaként interpretálva és koncepcióba illesztve tömören, bár nem eléggé kritikusan közli a szerző. Nem jelentős probléma, de néhány esetben érdemes lett volna azt is megemlíteni, hogy milyen tudományághoz sorolható a kutatás lebonyolítója (például a szociálpszichológus Muzafer Sherif vagy a szociológus és teológus Peter Berger).

A fejezetre tagolt, de mégis egységes kötet nehéz kérdésekre (Hová tűnt Isten? Ki vagyok én?) várja a válaszokat a letűnt korszak ébresztésre ítélt emberétől. A szerző racionális bölcsességgel (megélt és tanult tapasztalatok birtokában) érezte, hogy ez az ébredés a fejezetek mindegyikének feladata. Erre példaként említhetjük az izgalmas, korszakokban folyamatos változó, múltban meghatározott, a jelen jövőjében létező majdani értékkapcsolatok közül a vallás és az értékek kölcsönös „interaktív” viszonyát. A vallás és az érték kapcsolatának leírásában olvasható gondolatok nagyszerűen lefedik ennek a kapcsolatnak a lényegét: a szent és profán sajátosságát. Ugyanakkor hiányérzetről is beszámolhatunk, mivel a vallási élmény működésének, funkcióinak és folyamatainak jellemzése során nem eléggé kiemelt a szocializáció, az internalizáció és a szekularizáció szerepe. A korszak végének egyik indikátora, a vallástalanodás miatt röviden érinteni kellett volna az elsősorban empirikus kutatások eredményei alapján más-más módon konstruált globálisan érvényesnek tekintett értékrendszerek struktúráját meghatározó világvallások jelenét és jövőjét. Ehhez hasonlóan, a pravoszláv és a nyugati kereszténység eltérő jellemzőinek ismeretét is hasznos lett volna némileg bővebben tárgyalni.

Nem kellő figyelemmel olvasva úgy tűnhet, hogy a könyv nem is az értékekkel (értékrendszerekkel, azok elméleti jellemzőivel és/vagy empirikus kutatásával stb.)

RECENZÍÓ

foglalkozik. Elolvassa a könyvet nem meglepő a konklúzió, hogy a könyv témája szinte csak az érték. Az említett felületes olvasó számára bizonyára az tűnt nehezen magyarázhatónak, hogy szerző olyan szokatlan szubjektív preferenciák alapján is tárgyalja (értelmezi, vizsgálja) az érték fogalmát, mint az evolúció, az algoritmus vagy az atrofia. A fejezetekben kifejtett tematika – például a vallás, kultúra, nemzeti és európai értékek, boldogság, szépség – némelyikét egy-egy korábbi rendszer-konceptió (Inglehart, Welzer, Schwartz) már korábban is értéknek tekintette, de a szerző számára a szabadság jelenti a meghatározó értéket.

A szabadság differentia specifica szerepe több kontextusban is előfordul a könyvben. A szociális reprezentáció funkciójának megfelelően a szerző számára a valóság olyan reprezentáció, amely az „...egyéni és kollektív valóság, mely nem egyszerűen reprodukálja a valóságot, hanem kivetülve teremt is azt.” A rend és a káosz közötti viszony alapján megközelített az értékek és a szabadság kölcsönös meghatározottságát kifejező további tematikus konklúziók merészen új „tételeit” nyújtják az értékek értelmezésének.

A szerző az értékek változását ciklikus folyamatnak tekinti, amely az evolúciót kifejező fejlődés és változásnak felel meg. Az együttműködés és a nyelv generációkon átívelő, de egyénben realizálódó sikeres szocializáció egyrészt az evolúción nyugvó alkalmazkodás, másrészt a célnak tekinthető szabadság függvénye. Már a könyv harmadik fejezetében (3. Értékek és evolúció) – nem a szokványos, valamilyen koherensnek tűnő logikai rendszerbe ágyazott definícióként – az értékek és a szabadság funkcionális kapcsolata egyfajta kölcsönösségi elv alapján megfogalmazható szinonima: „Az értékek a szabadság eszközei, melyek az élet legelső megnyilvánulásaitól fogva a sikeres alkalmazkodás érdekében tagolják a környezeti ingereket, előnyben részesítve a túlélést megkönnyítő, kívánatos ingereket és elutasítva a káros, nem kívánatos környezeti hatásokat.” Flavius: „Haljunk meg úgy, hogy nem hajtjuk fejünket az ellenség igájába, feleségeinkkel és gyermekeinkkel szabad emberek módjára hagyjuk itt az életet!”

A szellemi kalandot és kalandos szellemet tükröző, intellektuális örömet szerző szerzőnek csak köszönhetjük a fenti idézetet, az értékek ébredésének lényegét.